УДК 338.124.4: 334.716

О. В. Терентьєва,
асистент кафедри економіки підприємств,
ДВНЗ Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

МАСШТАБИ КРИЗОВИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА ЕЛЕКТРОДВИГУНІВ

E. Terent 'eva,
Assistant professor at Vadym Hetman National Economic University

EXTENT OF RECESSIONARY PROCESSES IN PRODUCTION OF ELECTRIC MOTORS

Статтю присвячено викладенню результатів дослідження кризових явищ у діяльності українських підприємств з виробництва електродвигунів, ключовими проблемами яких є їхня невисока виробничо-технологічна дисципліна, відсутність повторюваності виробів, наявність застарілого парку електротехнічного обладнання, стан техніко-технологічної бази, зменшення зовнішнього попиту, зменшення обсягів виробництва, наявність значної кредиторської та дебіторської заборгованості, погіршення фінансових результатів, відсутність фінансових ресурсів для покращення технічних параметрів виготовлюваної продукції. Наведено результати аналізу узагальнених показників діяльності підприємств, виявлено ознаки утворення кризових процесів на підприємствах, виявлено залежність господарювання підприємств від динаміки функціонування національної економіки, встановлено масштаби імовірних кризових процесів на них. Наголошено на необхідності впровадження на підприємствах енергозберігаючого електротехнічного обладнання і комплексних заходів з управління їх енергоефективністю. Зроблено висновок про необхідність проведення комплексів робіт з ефективної антикризової діяльності.

The article is dedicated to investigation of recessionary phenomena in the activity of Ukrainian manufacturers of electric motors, which key problems are their low production and technological discipline, no product repeatability, outdated stock of electrical equipment, poor conditions of the technical and technological base, reduction in external demand, decline of overall production, significant accounts payable and accounts receivable, deterioration of financial results, the lack of financial resources required to improve the technical specifications of manufactured products. We have analyzed the generalized indicators of enterprises' activity, found the signs of appearance and the dynamics of recessionary processes in enterprises, found the dependence of the enterprise activity results from the dynamics of the national economy, and determined the likely extent of recessionary processes in them. We have emphasized the necessity to implement the energy-saving electrical equipment and extensive measures for management of energy efficiency in these enterprises. We draw the conclusion that complex works on effective anti-recessionary activities are required.

Ключові слова: кризові процеси, результативність діяльності, виробництво електродвигунів.
Key words: recessionary processes, effectiveness of activity, production of electric motors.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні економічні системи на різних рівнях національної економіки спрямовані на забезпечення нагальних суспільних потреб населення. З матеріального боку такі потреби забезпечують виробничі підприємства. А оскільки у нашому суспільному житті все ширше використовуються засоби механізації й автоматизації, тому динаміка розвитку підприємств, які виготовляють електродвигуни, є адекватною потребам національної економіки щодо власного промислового розвитку, а також залежною від ефективності такого промислового розвитку. За таких умов наявність кризових процесів у національній економіці буде стримуючим фактором у ефективній діяльності підприємств з виробництва електродвигунів. Поява кризових процесів на цих підприємствах, у свою чергу, буде знижувати ефективний розвиток національного господарства, а у певних ситуаціях і провокувати кризові процеси загальнонаціонального масштабу. Саме тому необхідно досліджувати результативність діяльності підприємств-виробників електродвигунів в Україні, встановлювати наявність і масштаби імовірних кризових процесів у даному напрямі економічної діяльності підприємницьких структур.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематиці розробки ефективного інструментарію ідентифікації, оцінювання кризи та подолання їх негативних наслідків присвячено значну кількість зарубіжних і вітчизняних робіт, серед яких З. А. Айвазян, В.В. Кириченко, З.Є. Шершньова, В.П. Кукоба, А.Г. Грязнова, Л.О. Лігоненко, П. Перерва та інші науковці, які досліджують кризові явища, кризовий стан підприємства, кризові прояви, методи визначення глибини і масштабів кризових явищ тощо. Проте потребують подаль-

шого дослідження раннє розпізнавання ознак кризових ситуацій та шляхи подолання кризових ситуацій в сучасних економічних умовах господарювання.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є аналіз результативності діяльності підприємств-виробників електродвигунів в Україні та виявлення чинників здатності підприємств щодо протидії кризовим процесам.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сьогодні наявність кризових явищ в економіці України спонукає до встановлення потенційної можливості національних підприємств самотужки визначати кризові прояви, їх локалізацію і своєчасну ліквідацію. Особливо це стосується підприємств електротехнічної галузі, які входять до складу машинобудівного комплексу України і формують базу подальшого промислового комплексу.

Не викликає заперечень той факт, що електротехнічна промисловість України займає важливе місце серед підгалузей національного машинобудування. Підприємства електротехнічної промисловості України випускають широкий спектр продукції — понад 70 тисяч найменувань виробів різного призначення. Споживачами продукції цієї промисловості є всі без виключення сфери суспільства, починаючи від електроенергетики, машинобудування, транспорту, сільського господарства і закінчуючи побутом окремих громадян держави.

Значну частку електротехнічної продукції займають вироби електротехнічного машинобудування (70% в обсязі виробництва електротехнічної продукції), а серед них більшість становлять електродвигуни (70,2%). Це відбувається тому, що дві третини електричної енергії, використовуваної в промисловості, використовується для забезпечення роботи систем приводу з електричними двигунами. При цьому щорічні темп зростання придбання електродвигунів у світі складають 4%.

Цікавими з точки зору дослідження тенденцій зміни у сфері виробництва електродвигунів є періоди падіння обсягів випуску (1992—1998 рр. та 2007—2009 рр.). Причин падіння обсягів виробництва декілька:

1. Різке і суттєве скорочення обсягів державних замовлень на електротехнічну продукцію.
2. Технічні характеристики вітчизняних електродвигунів багато в чому гірші за імпортні аналоги, виправити даний стан не дозволяла низька техніко-технологічна оснащеність підприємств.
3. На більшості підприємств повністю відсутні маркетингові стратегії.
4. Гіперінфляція 1993—1996 рр. вимила оборотні кошти підприємств.
5. Держава майже перестала фінансувати виробництво і науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, а інвестицій з боку приватного капіталу довгий час не було.

Також значну роль в зниженні обсягів виробництва зіграло зменшення закордонних поставок сировини, матеріалів, енергоресурсів, напівфабрикатів та комплектуючих, входження на ринок більш дешевої та якісної імпортної продукції, втрата платоспроможних ринків збуту.

Ключовою проблемою українських підприємств з виробництва електродвигунів є їхня невисока виробничо-технологічна дисципліна. Дотримання цієї дисципліни на достатньому рівні вимагає залучення нових і якісних, навіть автоматизованих, засобів виробництва, новітніх матеріалів і коплектуюючих, але коштів на придбання всього цього бракує. Лише інвестування у переозброєння цих підприємств, закупівля сучасних матеріалів і комплектуючих дозволить досягнути цілковитої ідентичності кожного виробу, гарантувати його високі властивості, що записані у всіх нормативних документах.

Крім цього, в Україні досі існує конкуренція між національними виробниками в групах однакових типорозмірів електричних двигунів. Це відбувається тому, що частина клієнтів просто звикла купувати продукцію певного виробника, і цю "звичку" споживачі не хочуть змінювати. Відсутність повторюваності виробів поки не дозволяє споживачу об'єктивно порівнювати якість вітчизняної продукції.

На даний час парк електротехнічного обладнання більшості підприємств України вважається застарілим і таким, що відпрацював свій ресурс. Тому є нагальна потреба замінити основне електротехнічне обладнання багатьох машинобудівних, транспортних, металургійних підприємств, міського комунального господарства, а також у побутовій сфері. На багатьох підприємствах слід підвищити ступінь автоматизації виробництва і впровадити прогресивні технології керування та контролю. Крім того, у сучасних жорстких умовах підвищення цін на енергоносії особливо важливим є впровадження на підприємствах енергозберігаючого електротехнічного обладнання і комплексних заходів з управління їх енергоефективністю.

Аналіз узагальнених показників діяльності підприємств з виготовлення електротехнічної продукції, у тому числі й електродвигунів, показує що в останні роки хоча й відбувалися позитивні зміни, але негативна спадна тенденція ефективності господарювання цих підприємств залишається домінуючою. Показовими є результати діяльності за останні 10 років, коли до 2009 року відбувалося зростання обсягів виробництва та ефективності господарювання підприємств. Однак світова фінансова криза 2008—2010 рр. суттєво підірвала промисловий потенціал виробництва електродвигунів в Україні. Найбільше серед машинобудівних підприємств України постраждали виробники електродвигунів. Через зменшення зовнішнього попиту відбулося зниження експорту електротехнічної продукції, зменшення обсягів виробництва та збільшення кількості готової продукції на складах, погіршення фінансових результатів.

Показовою характеристикою потенційних виробничих можливостей підприємств з виробництва електродвигунів в Україні є частка собівартості у реалізованій продукції. Рівень даного показника вказує на потенційні можливості подальшого розвитку підприємств за рахунок власного прибутку, а разом з показником обсягів доходу він вкаже на масштаби цих потенційних можливостей. Аналіз даних загального рівня частки собівартості у сумі доходів від реалізації продукції досліджуваних підприємств дозволяє констатувати той факт, що даний показник у основному коливається у межах 75—85%. Його підвищення ближче до рівня у 100% вказує на зменшення потенційних можливостей власного розвитку підприємств, а зниження — відповідно підвищення таких можливостей. У цьому контексті слід звернути увагу на те, що з усіх підприємств-виробників електродвигунів лише ТДВ "Першотравневий електромеханічний завод ім. К. Маркса" має найнижчі поточні витрат (собівартість) у загальному обсязі доходів підприємств. Інші підприємства, окрім ПАТ "Електромашина", мають значно більшу частку собівартості при тенденції до її збільшення протягом останнього десятиліття. Лише ПАТ "Електромашина" здійснено суттєві кроки із зниження рівня витрат у реалізованій продукції з 81,60% (у 2007 р.) до 66,65% (у 2012 р.).

Важливим чинником у здатності підприємств щодо протидії кризовим процесам у аспекті ефективного господарювання є його техніко-технологічна база, на основі якої здійснюються всі виробничі процеси [6, с. 117]. Базовими показниками, що характеризують

здатність підприємств за допомогою машин і механізмів виготовляти конкурентну продукцію, є показники придатності основних засобів, а також їхня фондовіддача.

У процесі взаємопов'язаного аналізу показників придатності і фондовіддачі основних засобів встановлено, що найгірший рівень стану техніко-технологічної бази має місце у ВАТ "Дніпропетровський електромеханічний завод" (рівень придатності основних засобів знижувався протягом останнього десятиліття з 0,223 до 0,097). При цьому фондовіддача зростала, що вказує на спроби випуску продукції за рахунок виконання суто ручних операцій на застарілому обладнанні. Така політика призвела до банкрутства і ліквідації даного суб'єкта господарювання.

Найбільш ефективну підприємницьку стратегію використання засобів виробництва обрали ПАТ "Завод "Електродвигун" (м. Красноармійськ), ПАТ "Ужгородський завод "Електродвигун" і ПАТ "Харківський електротехнічний завод "УКРЕЛЕКТРОМАШ", які хоч і не збільшували суми основних засобів, але і не знижували їх суттєво, що дозволило їм балансувати у межах поточної ефективності діяльності й певним чином наростити рівень фондовіддачі. Лише ПАТ "Харківський електротехнічний завод "УКРЕЛЕКТРОМАШ" тривалий час займався розвитком власних основних засобів, що дозволило йому протягом лише 2012 р. суттєво збільшити власну фондовіддачу.

Важливою ознакою утворення кризових процесів у зовнішньому для підприємств середовищі є показник дебіторської заборгованості. З аналітичних даних підприємств-виробників електродвигунів можна зробити висновки про те, що перед початком процедури банкрутства в 2011 р. і ліквідації в 2012 р. у ВАТ "Дніпропетровський електромеханічний завод" в 2009 р. виникла значна, що не відповідала тенденціям попередніх років, сума дебіторської заборгованості. У поєднанні з подальшим утворенням кредиторської заборгованості у даного підприємства виникли суттєві фінансові проблеми, що призвели до визнання його банкрутом і ліквідації.

Схожі тенденції на даний час має ПАТ "Харківський електротехнічний завод "УКРЕЛЕКТРОМАШ", яке з 2008 р. значно збільшило рівень дебіторської заборгованості. Через пасивність у роботі щодо повернення заборгованості у цього підприємства можуть виникнути проблеми аналогічні ВАТ "Дніпропетровський електромеханічний завод". Інші підприємства досліджуваної групи хоча і нарощують обсяги дебіторської заборгованості, але це зростання вкладається в середньорічні тенденції, які враховують й інфляційні зміни цін на ресурси та продукцію підприємств.

Слід зазначити, що конкуренція між вітчизняними виробниками електродвигунів у даний час досить слабка, що обумовлено вузькою спеціалізацією українських підприємств. Кожне підприємство орієнтоване на випуск певних видів двигунів, і, відповідно, знаходить для них ніші збуту. Паралельне виробництво двигунів різних типів на одному заводі вимагає значних капітальних вкладень. Багато підприємств працюють під конкретне замовлення, відмовившись від серійного виробництва. Можливості експорту електродвигунів на західні ринки незначні, зважаючи на існуючу жорстку конкуренцію.

ВИСНОВКИ

Отже, аналіз окремих показників підприємницької діяльності підприємств, які займаються виготовленням електродвигунів в Україні показав, що вони суттєво залежать від динаміки функціонування національної економіки. Покращення і спади у показниках діяльності даних суб'єктів господарювання волатильні до тих процесів, які відбуваються в українській промисловості. При цьому у зв'язку із неможливістю покращувати технічні параметри виготовлюваної продукції підприємства галузі скорочують обсяги експорту, що унеможливлює застосування ними новітніх світових виробничих технологій та сучасних матеріалів, а це призводить і до зниження конкурентоспроможності їхньої продукції.

Слід наголосити, що основна частина підприємств галузі знаходяться у стадії латентних кризових процесів з наявністю виробничих, технічних та комерційних кризових проявів.

Підприємницька діяльність виробників електродвигунів в Україні тривалий час здійснюється у край нестабільних макроекономічних умовах. Дана нестабільність суттєво відбивається на результатах такої діяльності, найчастіше негативно. Тому проведення комплексів робіт з ефективної антикризової діяльності — головна складова будь-якого підприємства, у тому числі й серед виробників електродвигунів.

Література:

1. Айвазян З.А. Антикризисное управление: сущность стабилизационной программы / З.А. Айвазян, В.В. Кириченко // Эксперт. — 2001. — № 8.

2. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємств: монографія / В.Л. Товажнянський, П.Г. Перерва, Л.Л. Товажнянський, І.В. Гладенко, Т.О. Кобєлєва, Н.П. Ткачова; ред..: П.Г. Перерва. — Х.: Віровець А.П.: Апостроф, 2012 — 550 с.

3. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій / Л.О. Лігоненко; Київський національний торговельно-економічний ун-т. — К.: 2001. — 422 с.

4. Антикризове управління підприємством: навч. посіб. / З.Є. Шершньова, В.М. Багацький, Н.Д. Гетманцева; За заг. ред. З.Є. Шершньової. — К.: КНЕУ, 2007. — 680 с.

5. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: навч. посібник / В.О. Василенко. — К.: ЦУЛ, 2003. — 504 с.

6. Кукоба В.П. Особливості обліку витрат підприємства на забезпечення його корпоративної соціальної відповідальності [Текст] / В.П. Кукоба // Фінанси, облік і аудит: зб. наук. праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана"; [відп. ред. А.М. Мороз]. — 2012. — Вип. 20. — С. 116—130.

References:

1. Ajvazian, Z. A. and Kyrychenko, V. V. (2001), "Anti-Crisis management: the essence of the stabilization program", Ekspert, vol. 8.

2. Tovazhnians'kyj, V.L. Pererva, P.H. Tovazhnians'kyj, L.L. Hladenko, I.V. Kobielieva, T.O. and Tkachova, N.P. (2012), Antykryzovyj mekhanizm staloho rozvytku pidpryiemstv [Anti-crisis mechanism for the sustainable development of enterprises], Apostrof, Kharkiv, Ukraine.

3. Lihonenko, L.O. (2001), Antykryzove upravlinnia pidpryiemstvom: teoretyko-metodolohichni zasady ta praktychnyj instrumentarij [Anti-Crisis management enterprise: theoretical and methodological principles and practical tools], Kyivs'kyj natsional'nyj torhovel'no-ekonomichnyj un-t, Kyiv, Ukraine.

4. Shershn'ova, Z.Ye. Bahats'kyj, V.M. Hetmantseva, N.D. (2007), Antykryzove upravlinnia pidpryiemstvom [Anti-Crisis management of enterprise], KNEU, Kyiv, Ukraine.

5. Vasylenko, V.O. (2003), Antykryzove upravlinnia pidpryiemstvom [Anti-Crisis management of enterprise], TsUL, Kyiv, Ukraine.

6. Kukoba, V.P. (2012), "Features of cost accounting software on its corporate social responsibility", Finansy, oblik i audyt, vol. 20, pp. 116—130.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2015 р.